

Portrett

En norrman på plats under det svenska
EU-ordförandeskapet

Leder

I EU:s utkanter

Nyhet

Danmarks 50 år långa dragkamp med
EU

Nyhet

OECD med rapport om den nordiska
krisberedskapen

23. Mars 2023

Tema: Norden och EU

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 3/2023

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd
Nordisk ministerråd er ikke ansvarlig for
innholdet i artiklene

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

I EU:s utkanter	3
OECD med rapport om den nordiska krisberedskapen.....	5
Danmarks 50 år lange dragkamp med EU.....	8
Fortsatt stor EU-motstand i det norske folk	10
Island har begynt å tenke EU-medlemskap igjen .	13
Norge får innflytande i EU tack vare EES-bidraget	16
En norrman på plats under det svenska EU- ordförandeskapet.....	18
Tre motstridiga energiutmaningar för Norden.....	21
Island: Bara 15 procent kvar innan landet är klimatneutralt	24
Batterifabriken som vänder på flyttströmmen i Sverige.....	27

I EU:s utkanter

Norden har ett förhållande till EU som sträcker sig från att Danmark i år firar 50 år som medlem av unionen, till att diskussionen på Island så vitt börjar handla om att återuppta medlemskapsförhandlingar som aldrig slutfördes.

LEDER

23.03.2023

AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

I det här numret av Arbeidslivet i Norden ser vi på olika sidor vid Nordens förhållande till EU. Vi har talat med organisationerna i Norge på varsin sida i EU-debatten, och med den nystiftade Europarörelsen på Island. Har opinionen i förhållande till EU ändrats?

Vi ser på vad de 60 miljarder norska kronor Norge har betalat sedan 2004 för att få tillgång till EU:s fria marknad har gått till och vi porträtterar Finn Ola Jølstad, en norsk senior tjänsteman som flyttat till Stockholm för att hjälpa Sverige under EU-ordförandeskapet. Ja, det är möjligt – tack vare att Nordiska Ministerrådet har en stipendieordning för tjänstutveckling mellan de nordiska länderna, NORUT.

Även om Norge och Island inte är medlemmar av EU har de tre kriserna under de senaste åren – coronapandemin, Rysslands invasion av Ukraina och den energikris som den i sin tur utlöste – visat hur tätt sammanvävda de är med EU.

För Norges del blev det extra tydligt i förra veckan. Den 17 mars besökte EU:s president Ursula von der Leyen den norska Trollplattformen i Nordsjön, tillsammans med Nato:s generalsekreterare Jens Stoltenberg och Norges statsminister Jonas Gahr Støre.

Naturgasen står för en femtedel av EU:s energikonsumtion och 80 procent av den importeras. Efter att EU införde sanktioner mot Ryssland och landet i sin tur ströp sin export av gas, har den norska gasen blivit allt viktigare.

Det var det EU, Nato och den norska regeringen ville visa med det välregisserade besöket på Trollfältet, som står för 11 procent av den naturgas som EU konsumerar. Gasen används för att producera elektricitet och när gaspriset ökar påverkar det också elpriset, eftersom Norden och EU är sammanbundna med elkablar och kraftnät.

Dagen innan plattformsbesöket diskuterade Nordiska rådets parlamentariker den europeiska energikrisen som drabbat alla länder i Norden i form av kraftigt ökade elpriser – utom

Island, som inte är kopplat till den nordiska eller europeiska elmarknaden och som inte använder någon naturgas.

Att få en trygg energiförsörjning, med priser som konsumenterna har råd till och som dessutom inte äventyrar världens klimat är en krävande uppgift. Det betonas i en rapport från Nordisk energiforskning som presenterades under specialsessionen.

Rapporten påpekar att tågordningen för mycket av det som sker i energipolitiken är fel. I stället för att först bygga ut förnyelsebar energi, som så konkurrerar ut den fossila energin, så läggs de fossila kraftvärmeverken ned först och så hoppas man att vindkraftverken hinner sättas upp och att batterifabrikerna byggs tillräckligt snabbt för att klara av energigapet.

Men det tar för lång tid att få koncessioner för förnyelsebara energiprojekt och det finns inte ett tillräckligt stöd i befolkningen för de stora offentliga infrastrukturinvesteringarna som behövs, varnar Nordisk energiforskning.

Det är ingen naturlag att processerna tar så lång tid. Samma vecka i Reykjavik presenterade OECD en rapport om hur Norden klarade sig igenom coronakrisen. I en paneldebatt berättade Unnur Sverrisdóttir, chef för den isländska arbetsförmedlingen hur hon upplevde när arbetslösheten plötsligt femdubblades på fyra veckor:

”Det var som att träffas av en orkan. Allt skulle ske så snabbt. Ny lagstiftning om arbetslöshetsstöd föreslogs den 5 mars, den godkändes av Alltinget den 21 mars och det öppnades för ansökningar 25 mars”.

Stefano Scarpetta, som är ansvarig för arbetsmarknadsfrågorna på OECD, säger att anpassningsförmågan och flexibiliteten blir extra viktigt för arbetsförmedlingarna under en kris. Men det är lättare att utöka arbetsmarknadsåtgärder när de redan finns, jämfört med att införa en helt ny åtgärd.

Flexibiliteten är viktigt, inte bara vid utbetalningar av stöd, utan också hur den vidareutbildning som de som blir arbetslösa erbjuds ska organiseras, påpekar OECD.

Det ger genklang hos de i Sverige som försöker hitta arbetskraft till de stora gröna satsningarna i Norrland, som batterifabriken Northvolt utanför Skellefteå och produktionen av fossilfritt stål i Luleå.

Arbetsförmedlingen har sedan länge egna arbetsmarknadsutbildningar som har förlagts där behovet har funnits. En modell som inte längre fungerar om industrin och berörda kommuner i Norrland ska få den arbetskraft de behöver.

Kan kurserna förläggas på andra ställen? Kan de ske på distans?

- Hittills har det mest handlat om att vi måste ha ett kraftnät som fungerar när vi talar om motståndskraftiga samhällen. Men resiliens handlar först och främst om människor. Det gäller att hitta den rätta balansen av vad samhället behöver och vad den enskilde vill, säger statsminister Katrín Jakobsdóttir.

- Själv studerade jag isländsk litteratur och nordiska kriminalromaner. Jag fick höra att jag aldrig skulle få ett riktigt jobb. Men jag blev statsminister och har redan skrivit min första kriminalroman!

OECD med rapport om den nordiska krisberedskapen

OECD har gått igenom hur Norden hanterade coronakrisen och vilka lärdomar som kan dras när nya kriser drabbar arbetsmarknaderna. Det som skiljer de nordiska länderna från andra industriländer är det täta samarbetet med arbetsmarknadens parter och att stödet som gavs till företag förutsatte att det delvis betalades tillbaka.

NYHET

23.03.2023

TEXT OCH FOTO: BJÖRN LINDAHL

- Coronakrisen var som att växla ned i ettan, men där det gällde att hålla bilen i gång. Vad var det viktigaste jag gjorde som statsminister? Det var att ge folk möjligheten att ta en vidareutbildning. Jag möter folk i snabbköpet som säger att det ändrade deras livs, säger Katrín Jakobsdóttir under paneldebatten efter att rapporten lagts fram i Reykjavik.

Vid hennes ena sida sitter direktören för den isländska arbetsförmedlingen, Vinnumálastofnun (VMST), Unnur Sverisdóttir:

- Det var som att träffas av en orkan. Allt skulle ske så snabbt. Ny lagstiftning om arbetslöshetsbidrag föreslogs den 5 mars;

den godkändes av Alltinget den 21 mars och det öppnades för ansökningar 25 mars, säger hon.

På den andra sidan om Katrín Jakobsdóttir sitter Stefano Scarpetta, direktör för det direktorat som har ansvaret för arbete, sysselsättning och välfärd i OECD. Han har varit igenom flera kriser tidigare och sätter coronapandemin i ett perspektiv:

- Det tog åtta kvartal, eller två år, för OECD-länderna i genomsnitt att komma tillbaka på samma sysselsättningsnivå som innan coronakrisen. Jämfört med finanskrisen 2008 - 2009, var det mycket, mycket bättre, säger han.

- Det tog fyra år i genomsnitt att komma ut ur finanskrisen, men för vissa grupper, som ungdomarna, tog det tio år innan de var tillbaka på samma sysselsättningsnivå som innan krisen.

De nordiska länderna hanterade de två kriserna delvis med olika åtgärder. Men Island drabbades i bägge fallen hårdare än grannländerna. Under finanskrisen gick alla landets banker omkull och staten tvingades gå in och rädda dem.

Under coronakrisen drabbades turismen, som är Islands största näring, extra hårt eftersom det inte var möjligt att resa. Dessutom kom de anställda i den branschen oftare från andra länder och var svårare att locka tillbaka när restriktionerna hävdes, förklarade den isländske arbetsministern Guðmundur Ingi Guðbrandsson tidigare på dagen.

Jämfört med finanskrisen var det statliga stödet som gavs till både företag och arbetslösa av en omfattning som vida översteg vad som var fallet under finanskrisen. Ett sätt som stödet gavs på var att betala företagen för att behålla sin arbetskraft. Detta kallar OECD för Job Retention.

- Job Retention ska inte användas under normala förhållanden, eftersom man inte ska snedvrider konkurrensen med statligt stöd. Men omfattningen som JR användes var av en helt annan omfattning än under finanskrisen, då 3,5 % av företagen fick sådant stöd. Under coronakrisen fick 25-35 % sådant stöd, säger Stefano Scarpetta.

- Med all rätt, eftersom företagen inte gick dåligt. Det var regeringarna som införde åtgärder som förhindrade dem att driva sin verksamhet.

Vad rapportförfattarna ser som möjliga lärdomar av coronakrisen är att när det redan finns olika sorters arbetsmarknadsåtgärder så går det snabbt att utöka dem, men att det tar tid att införa en helt ny åtgärd. Inte alla kriser är så tydliga som coronakrisen, utan kan komma mer smygande.

- Det som är viktigt under en kris är arbetsförmedlingarnas anpassningsförmåga och flexibilitet. Vi går så långt som att rekommendera att det införs en viss automatik, så att när anpassningen sker så är det redan bestämt hur det ska genomföras.

OECD efterlyser också en större flexibilitet i förhållande till de kurser och utbildningar som ges till arbetslösa.

Det kan handla om att erbjuda kortare kurser i stället för ettåriga utbildningar, att vuxnas arbetserfarenheter erkänns mer för att komma in på ett studium. Det behövs också bättre tillgång för arbetsförmedlingarna till den information som redan finns i olika system, och att skynda på hur den samlas in.

OECD-rapporten har titeln *Nordic lessons for an Inclusive Recovery*?

I titeln är det ett frågetecken. Det kan syfta på om återhämtningen verkligen varit inkluderande. Som i många andra länder var det i Norden skillnader mellan vilka grupper som drabbades hårdast. Ungdomar, lågutbildade och invandrare hörde till dem som krisen fick störst konsekvenser för.

Men tack vare den snabba återhämtningen så hade en stor del av de konsekvenserna jämnats ut i början av 2022.

- Det är positivt att rapporten visar att vår modell med ett socialt skyddsnät fungerar som en form av stöd och bidrar till att utsatta grupper inkluderas på arbetsmarknaden, speciellt när en kris drabbar, säger den isländska arbetsministern Guðmundur Ingi Guðbrandsson.

Krisen drabbade inte män och kvinnor särskilt olika, enligt rapporten, vilket var något som många beförde skulle ske. Men kvinnorna jobbade något mer på distans från hemmet än männen.

Det kan dock finnas aspekter på hur krisen drabbade köns-
mässigt som rapporten inte sett på, poängterade Karen Elle-
mann, generalsekreteraren i Nordiska ministerrådet, som
beställde rapporten:

- Under nedstängningarna var det fort gjort att gamla famil-
jemönster återuppstod, vilket gjorde att det var svårt för
kvinnorna att utföra sina jobb professionellt. Jag tror att en
av de lärdomar som kan dras för politikerna är att vara extra
varsamma för att förhindra att kriser i framtiden också leder
till oförutsedda könsklyftor, säger hon.'

Danmarks 50 år långa dragkamp med EU

Av Nordens länder är Danmark veteran som EU-medlem. 2023 är det 50 år sedan landet anslöt sig till EG som det hette då. Och under alla dessa år har danskarna – med allt större svårighet – kämpat för att bevara sin arbetsmarknadsmodell. Nu har tålamodet tagit slut och dragkampen kulminerat med Danmarks försök att få minimilönedirektivet ogiltigförklarat.

NYHET

23.03.2023

TEXT: KERSTIN AHLBERG, EU & ARBETSRÄTT

Av Nordens länder är Danmark också den mest uttalade representanten för det som ibland kallas den nordiska arbetsmarknadsmodellen. Utmärkande för den är att förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare i stor utsträckning regleras genom kollektivavtal – och det gäller särskilt löner. Inget av länderna har lagstadgade minimilöner. Men Danmark föredrar kollektivavtal framför lagstiftning i högre grad än Island, Norge och Sverige gör.

I den omfångsrika antologin «Danmark og EU gennem 50 år» skriver professor Jens Kristiansen om de olika strategier som danskarna har använt för att bevara sin arbetsmarknadsmodell. Det beskrivs som ett politikområde där samexistensen med EU har varit särskilt problematisk.

Arbetsfördelningen mellan lagstiftaren och arbetsmarknadens parter var en viktig fråga redan när danskarna folkomröstade om ifall Danmark skulle gå med i EG. För att övertyga dem om att rösta ja annonserade Dansk arbejdsgiverforening och LO gemensamt i dagstidningarna med budskapet *”Nødderne knækker vi stadig selv”*.

Utgångspunkten var alltså att regeringen skulle förhandla med övriga medlemsländer om utformningen av direktiven och ha huvudansvaret för att de blir korrekt genomförda när de antagits. Samtidigt skulle det mesta av genomförandet överlåtas till arbetsmarknadens parter. Men redan när 1975 års likalönedirektiv skulle genomföras visade det sig att parterna inte alls skulle kunna knäcka alla nötter själva, skriver Jens Kristiansen. Europeiska kommissionen klagade och några år senare dömdes Danmark för att ha brutit mot EU-rätten eftersom den danska lagen inte innehöll en regel som fanns i direktivet. Att kollektivavtalen uppfyllde kravet hjälpte inte eftersom de inte gällde för arbetstagare som inte var medlemmar i facket. För dessa arbetstagaers skull måste lagtexten vara helt tydlig.

Nästa motgång kom när arbetstidsdirektivet genomfördes. Då hade EG blivit EU och ett nytt grundfördrag trätt i kraft.

I det stod uttryckligen att medlemsstaterna kunde överlåta genomförandet av direktiv till arbetsmarknadens parter. Det tolkades i Danmark så att utrymmet för att uteslutande använda kollektivavtal hade ökat. Man beslöt alltså att inte införa någon kompletterande lagstiftning eftersom en övervägande majoritet av alla löntagare täcktes av kollektivavtal och att dessa avtal ”smittade av sig” på arbetstagare som stod utanför. Arbetsmarknadens parter åtog sig dessutom att försöka lösa alla tvister om arbetstidsdirektivets innebörd som kunde uppstå.

Kommissionen klagade igen och den här gången gav sig regeringen. I samförstånd med arbetsmarknadens parter lade den fram ett förslag om kompletterande lagstiftning om vilotid, längsta veckoarbetstid och nattarbete.

Sedan dess har Danmark infört ett nytt sätt att stifta lagar. Arbetsmarknadens parter får fortfarande ”första tjing” på att sluta kollektivavtal som genomför direktiven, samtidigt som kompletterande lagstiftning utarbetas i samråd med ett *”implementeringsudvalg”* där parterna är representerade. Och på arbetsplatser som är täckta av kollektivavtalen gäller dessa alltid i stället för lagen.

På senare år har det dock blivit allt svårare att för parterna att komma överens i *implementeringsudvalget*. Extra svårt har det varit att anpassa danska regler till den utveckling som sker genom domarna från EU-domstolen. Själva direktiven ger alltid medlemsstaterna ett utrymme för att anpassa reglerna till sina egna arbetsmarknadsmodeller. Men när EU en gång har antagit regler på ett område så hamnar de förr eller senare i EU-domstolen. Den har en tendens att precisera även ganska vaga direktivregler på ett sätt som krymper medlemsstaternas – och arbetsmarknadsparternas – handlingsutrymme allt mer.

Det är en av anledningarna till att Danmark nu utmanar EU om minimilönedirektivet. Nu handlar det om maktindelningen mellan EU och medlemsländerna. Får Europeiska unionen

över huvud taget anta direktiv med ett sådant innehåll som minimilönedirektivet har?

Kerstin Ahlberg

Nei til EU-leder Einar Frogner under en markering for nasjonal kontroll av krafta og politisk styrte strømpriser utenfor Stortinget 16. mars i år. (Foto: Nei til EU) Heidi Nordby Lunde har vært leder av Europabevegelsen i Norge siden 2017. (Foto: Europab)

Fortsatt stor EU-motstand i det norske folk

Det er snart 30 år siden nordmenn ga sitt foreløpig siste nei til norsk EU-medlemskap. Sjansen for ny folkeavstemning om EU er liten.

TEMA

23.03.2023

TEKST: LINE SCHEISTRØEN

Norge har hatt folkeavstemninger om EU-medlemskap to ganger: I 1972 og i 1994. Begge gangene sa flertallet nei. I 1994 var det 52,2 prosent som stemte mot og 47,8 prosent som stemte for.

Og legger vi til grunn den siste meningsmålingen som er gjort, har ikke bildet endret seg all verden på 30 år.

Nei-siden i befolkningen er fortsatt i klart i flertall med 53 prosent, 31 prosent svarer ja, men 16 prosent ikke har gjort seg opp noen mening, viser en meningsmåling utført av Opinionen i februar i år for Altinget og ABC Nyheter.

- Meningsmålinger over tid bekrefter at det er et stort og solid flertall mot norsk EU-medlemskap. Det er ingen ting i den politiske diskusjonen som tyder på en ny EU-debatt nå, sier Einar Frogner.

Frogner leder «Nei til EU», organisasjonen som fortsatt kjemper mot at Norge skal bli medlem i EU og for å forhindre at norske lover og regler tilpasses EU.

Nei'et står sterkt

Krigen i Ukraina satt imidlertid igjen EU-debatten på dagsordenen.

Tre uker inn i krigen i Ukraina, gjennomførte Norstat en undersøkelse for avisen Vårt Land. De stilte spørsmålet: «Ønsker du at Norge skal bli medlem av EU?».

Den gangen sa 53 prosent «nei» til norsk EU-medlemskap og 26 prosent sa «ja». Flere enn tidligere oppga at de var usikre.

- Motstanden mot EU stikker dypt i Norge, og slik har det vært i lang tid. Så selv om EU nå samler seg og står fram som forsvarer av demokratiet i Europa, endrer ikke det nei-standpunktet, sa historieprofessor Lise Rye ved NTNU til Vårt Land.

Hun mente at ja-siden ikke styrkes til tross for krigen i Ukraina. Årsaken er at nordmenn ser til Nato som det som sikrer Norge sikkerhetspolitisk, ifølge Rye.

Endret syn på EU

Også samfunnsforskere i Bergen lurte på hvilke konsekvenser krigen har fått for nordmenns meninger om norsk medlemskap i EU og om Natos rolle i Øst-Europa.

I en spørreundersøkelse i Norsk Medborgerpanel var spørsmålet: «Hvor positiv eller negativ er du til norsk medlemskap i EU». Tallene viste en tydelig økning i andelen som er positiv til norsk EU-medlemskap, ifølge en kronikk i Aftenposten i september i fjor, skrevet av forsker Endre Tvin- nereum.

I 2019 var 26 prosent positive til norsk EU-medlemskap, mens 60 prosent var negative. I mai-juni 2022, etter invasjonen, var 40 prosent positive mens 47 prosent var negative.

Kampen mot ACER

«Nei til EU» har rundt 20 000 medlemmer. I fjor opplevde organisasjonen en formidabel medlemsvekst. Den utrettelige kamp mot EUs energibyrå ACER får mye av æren for at flere tegner medlemskap. At folk i tillegg er forbannet over sky- høye strømpriser, gjør at flere velger å støtte organisasjonen.

Nei til EU-leder Einar Frogner under en markering for nasjonal kontroll av krafta og politisk styrte strømpriser utenfor Stortinget 16. mars i år. (Foto: Nei til EU)

Siden 2017 har «Nei til EU» ført en omfattende kampanje mot EUs energibyrå ACER og EUs energiunion. Organisas-

jonen gikk til sak mot staten og mente vedtaket om å koble Norge til EUs strømmarked er ulovlig. Etter noen runder i rettsapparatet, skal nå Høyesterett avgjøre saken.

Frogner mener at med så liten interesse i befolkningen for ny EU-kamp, bør debatten heller handle om hvordan Norge bruker handlefriheten utenfor EU til å ivareta interesser og ha en tydelig og selvstendig stemme i det internasjonale samfunnet for å bidra til å løse globale utfordringer som blant annet klima.

- Verden er større enn EU, sier Frogner.

Medlemsvekst også i Europabevegelsen

Som «Nei til EU», opplever Europabevegelsen medlemsvekst. Europabevegelsen har i overkant av 4000 medlemmer. I fjor økte medlemstallet med 26,3 prosent.

Heidi Nordby Lunde leder Europabevegelsen i Norge. Foto: Europabevegelsen.

- Da krigen i Ukraina brøt ut, opplevde vi medlemsvekst og stort engasjement for debatten om EU-medlemskap, men strøm- og energikrisen satt en effektiv stopper for begge deler, Heidi Nordby Lunde, leder av Europabevegelsen i Norge.

Hun innser at klimaet for en mer levende EU-debatt i Norge for tiden dessverre ikke helt ideelt.

Ønsker mer debatt

Nordby Lunde er også stortingsrepresentant for Høyre. Sammen med Venstre og Miljøpartiet De Grønne ønsker Høyre en ny EU-debatt velkommen. Det samme gjør deler av Arbeiderpartiet. Senterpartiet og SV står på nei-standpunktet. Og så lenge Senterpartiet sitter i regjering, er den tydelig på at det ikke skal søkes medlemskap.

At det er to politiske partier som ikke er villige til å delta i EU-diskusjonen - Senterpartiet og SV - syns Nordby Lunde er utfordrende.

- Norge trenger mer diskusjon om vår tilknytning til det europeiske fellesskapet. Det beste vi kan gjøre er å delta i Europa-debatten, sier hun.

I møter med kollegaer i Sverige og Danmark, opplever Nordby Lunde at mange stiller seg undrende over nordmenns motstand mot EU.

- Vi blir et litt sånt rart land i utkanten av Europa, sier Nordby Lunde.

Island har begynt å tenke EU-medlemskap igjen

Island søkte EU-medlemskap i 2009 etter at landet nesten hadde gått konkurs etter bankkollapsen. Regjeringen den gang, ledet av de EU-vennlige Sosialdemokratene, mente medlemskap var avgjørende for finansiell stabilitet. Euro ble også sett på som en bedre valuta enn den lille og ustabile krona.

TEMA

23.03.2023

TEKST: HALLGRIMUR INDRIDASON

Men regjeringen greide ikke å komme i havn med medlemskapsforhandlinger før den gikk av i 2013. Da tok en koalisjon av Selvstendighetspartiet og Fremskrittspartiet over – og ingen av dem ønsker å bli med i EU. Dermed stanset regjeringen forhandlingene, og siden den gang har disse ligget på is.

Et potensielt EU-medlemskap har ikke vært diskutert etter det. Siden 2011 har nesten hver eneste meningsmåling hver år vist at mer enn 60 prosent at islendere er mot medlemskap. Men nylig begynte støtten for EU-medlemskap å vokse, og en meningsmåling fra februar i år viser at et flertall støtter medlemskap for første gang siden 2011. 40,8 prosent var for, 35,9 prosent var mot og 23,3 prosent var usikker.

I fjor grunnla tidligere parlamentsmedlem Jon Steindor Valdimarsson Europabeveglesen (Evrópuhreyfingin) som en reaksjon til den økte støtten til medlemskap. Han har alltid ønsket at Island skulle bli med i EU.

– Da vi søkte medlemskap trodde vi hele tiden at vi kom til å nå en skikkelig konklusjon – at vi kom til å få en avtale som vi kunne holde en folkeavstemming over. Så det var veldig skuffende da forhandlingene ble stanset. Dette ble gjort på tross av at mange protesterte og krevde at man i det minste holdt en folkeavstemming for om man skulle fortsette forhandlingene eller ikke.

Ombestemmer seg på grunn av krigen i Ukraina

Valdimarsson sier Russlands invasjon av Ukraina ble startskuddet for Europabevegelsen.

– Ikke lenge etter invasjonen begynte jeg å tenke at dette er noe som viser at EU handler om mye mer enn økonomi, som så langt har vært hovedfokuset på Island. Det handler om å være med på å bestemme i Europa. Så jeg begynte å diskutere med noen andre som ønsket medlemskap for Island, og de var inspirerte.

Bevegelsen ble grunnlagt den 9. mai 2022 (på Europadagen, ikke en tilfeldighet). Den ble offentliggjort den 1. desember (Islands uavhengighetsdag, heller ikke en tilfeldighet) og siden da har den fått nesten 1.000 medlemmer.

Valdimarsson sier at den største endringen er at andre ting enn økonomi begynner å bli viktigere for islendingene når det gjelder EU-medlemskap.

– Det handler om verdier, samhold, forsvar mot aggresjon.

Det betyr ikke at økonomien ikke lenger er viktig. Valdimarsson tror euroen vil bety mer stabilitet og lavere renter for Island.

Island er del av EØS sammen med Norge og Lichtenstein, og det er generell enighet om at dette er bra for landet. Valdimarsson er imidlertid enig med de som sier EØS representerer et falsk demokrati.

– Vi må vedta EU-direktiver uten å kunne påvirke hvordan disse er utarbeidet. Så jeg mener at det er mer demokratisk å kunne sitte rundt bordet der avgjørelsene tas.

Valdimarsson bruker en spesiell karbon-skatt på fly som et eksempel.

– Våre statsråder har snakket med alle slags EU-kommissærer og ministre uten å oppnå noen ting. Island står i en spesiell situasjon som en øy langt borte der fly er mer eller mindre den eneste måten å komme seg inn og ut av landet på. Hvis vi kunne ha presentert slike fakta før reglene ble laget, er jeg sikker på at det ville ha ført til et bedre resultat.

Fiskeri og landbruk er hovedproblemer

Hovedargumentet mot EU-medlemskap har vært at det ville vært dårlig nytt for fiskerinæringen og landbruket. For fiskerinæringen sin del fordi andre land ville få tilgang til Islands havområder og for landbrukets del fordi økt import kunne skade islandske produkter. Det finnes andre argumenter, men disse er de mest sentrale. EØS-avtalen har unntak for EU-regler på disse områdene.

Når det gjelder fiskerinæringen, sier Valdimarsson:

– Vi mener at reglene som EU bruker for å fordele fiskekvoter sikrer at det ikke kommer noen skip til Island for å fiske. Og når det gjelder arter som svømmer mellom ulike land, der må

vi eventuelt inngå spesielle avtaler. Det er mulig at formelle kvoteavgjørelser på et senere tidspunkt vil bli fattet i Brussel, men det er alltid basert på vitenskaplige data.

– Islands havforskningsinstitutt vil sende sine anbefalinger, og det er ingenting som indikerer at EU ville gå imot disse. Jeg tror dette er et eksempel på noe vi kan krangle om i all evighet, men vi kan ikke vite sikkert hva vi vil få før vi har forhandlet frem en avtale.

Valdimarsson understreker også at noen av Islands største fiskeriselskaper opererer i utlandet. Disse selskapene er stort sett mot EU-medlemskap.

– Dette handler om makt og innflytelse. De har god tilgang til statsråder på Island og tror de vil miste denne innflytelsen hvis vi blir medlemmer.

Når det gjelder landbruk, tror Valdimarsson at bønders opposisjon er tuftet på en misforståelse.

– I Sverige og Finland har ikke bøndene det værre enn før landene ble EU-medlemmer. Bønder er redde for at det skulle føre til færre gårdsbruk og slutten på gamle familiegårder, men dette er uansett i ferd med å skje. EU har subsidiert landbruk og vil fortsette å gjøre det.

– Dessuten har EU en sterk regionspolitikk som vil støtte regioner i hele landet. Kvaliteten på islandske jordbruksprodukter er også så god at jeg ikke tror vi behøver å bekymre oss over konkurranse fra utlandet. Dette er også en eksportmulighet som vil komme bønder til gode.

– Politikere drar på det

Blant politikere ser det ikke ut til å være mye interesse for EU. Sosialdemokratene, som har vært gjennom noen kriser i de siste årene, har en ny ledelse som har bestemt seg for å fokusere på andre ting. I dag er det bare det EU-vennlige borgerlig-liberale partiet Gjenreisning som snakker om medlemskap.

– Etter at krigen i Ukraina startet, begynte mange land å tenke nytt rundt internasjonalt samarbeid. The tydeligste eksemplet er Sverige og Finland som vil bli NATO-medlemmer. På Island resirkulerer politiske partier bare gammel politikk fra 10 til 15 år tilbake som sier at Island er bedre utenfor EU.

– Men de siste to EU-meningsmålingene viser at krigen i Ukraina har endret på folks oppfatning, kanskje i kombinasjon med høyere renter. Dette er en reell endring, men vi vet ikke hvor lenge det vil vare. Jeg tror folk flest er mer interessert i medlemskap, mens politikere drar på det, sier Jon Steindor Valdimarsson.

Han er ikke sikker på at endringene i folkets oppfatning vil påvirke politikken.

– Men jeg synes det er rart hvis endringene vi nå ser i Europa ikke vil påvirke politikken mer enn de allerede har. Endringene er såpass store.

Europabevegelsen ønsker å kjempe for en folkeavstemming om å fortsette forhandlingene som ble stanset for nesten ti år siden. Ifølge en annen meningsmåling ønsker 66 prosent av befolkningen en slik folkeavstemning.

– Vi mener det er på tide å spørre folk hva det er de vil. De fleste politiske partier har sagt at de ikke vil gå videre uten at dette skjer. Så vårt mål er at en slik folkeavstemming skal finne sted. Jeg tror det vil bli vanskelig å si nei til et slikt krav, spesielt siden en avtale med EU også vil måtte godkjennes gjennom en folkeavstemming. Så vårt drømmescenario er at en slik folkeavstemming holdes før det neste valget (i 2025) slik at velgerne kan spørre partiene om de vil respektere resultatet.

Norge får inflytande i EU tack vare EES-bidraget

Norge och Island har full tillgång till EU:s inre marknad, tack vare EES-avtalet. Men de måste betala en avgift för det. Under åren 2014 – 2021 bidrog Norge med sammanlagt 60 miljarder norska kronor. Skillnaden är att landet kan påverka vad pengarna ska gå till – vilket ger både inflytande och uppmärksamhet. En ny rapport går igenom vad som uppnåtts.

TEMA

23.03.2023

TEXT: BJÖRN LINDAHL

Från att ha varit en avgift som norrmännen betalade motvilligt, har uppfattningen snarare vänt till begeistring enligt de tre forskarna på forskningsinstitutet Fafo, som skrivit rapporten på uppdrag av det norska utrikesdepartementet. De citerar vad en norsk diplomat sa till dem:

”Vi får ett orättvist bra resultat och synlighet för vårt bidrag, medan Danmark och Sverige försvinner i EU.”

I Norge omtalas bidraget till EU som ”EØS-midlene” den norska förkortningen av *det europeiske øko-nomiske samarbeidsområdet*. Avtalet ingicks i samband med att Norge, Sverige, Finland och Österrike ansökte om att bli medlemmar i EU 1994. Norrmännen sa i en folkomröstning nej till det avtal som förhandlades fram, medan Island aldrig kom så långt som till ett avtal. Därför bildades *det europeiska ekonomiska samarbetsområdet*, EES, som det heter på svenska, där också Liechtenstein kom med. Norge är helt dominerande eftersom det står för 97 procent av bidraget till EU från de tre länderna.

Bidraget ska gå till EU:s fattigaste länder – de som har en lägre bnp per invånare än 90 procent av genomsnittet i EU – och användas för att jämna ut de sociala och ekonomiska villkoren inom EES-området. För norsk del är det också att mål att de stärker de bilaterala förhållandena till mottagarländerna.

Eftersom bidragen fördelas mellan 15 EU-länder och på många olika projekt inom forskning, välfärd, miljö, kultur och rättvisa är det svårt att mäta effekten. Polen, var under den senaste perioden var det största mottagarlandet och fick 30 procent av ”EØS-midlene” 2009 - 2014. Men det utgjorde ändå inte mer än 0,8 procent av det samlade bidraget från EU:s fonder för utveckling, infrastruktur och utbildning.

Men på ett område – bidraget till det civila samhället – spelar EES-bidraget en avgörande roll.

-I flera mottagarländer är EES-bidragen nu den främsta och i vissa fall den enda källan till finansiering av frivilliga organisationer och civilsamhällets aktiviteter inom områden som demokratiframjande, mänskliga rättigheter och inflytande på politiska processer, skriver EU-byrån för grundläggande rättigheter.

Enligt Fafo-forskarna går 15 procent av EES-bidraget till civilsamhället:

- Under period 2 (2009-2014) genomförde 3 000 NGO-projekt, 4 000 organisationer rapporterade om ökad kapacitet, 4 000 organisationer deltog i att påverka politiken och 335 nya lagar och riktlinjer ändrades eller förbättrades efter påtryckningar från civilsamhället.

Genom att hjälpa till på vissa områden som är underfinansierade – som förhållandena för romerna, kan också EES-bidraget vara viktigt. Norge finansierar också projekt i flera länder för att stödja en mer human fängvårdspolitik och för LBGTQ-rättigheter.

Men det är en balansgång mellan att ses på som ett välkommet bidrag eller ett hot, t ex inom kultursektorn:

- Medan vissa mottagarländer först och främst vill renovera gamla slott, lägger Norge lika mycket vikt vid levande, utförande konst, projekt som yttrar sig om samtiden och som kommenterar makt och demokrati, skriver forskarna.

Men resultaten på det området har varit magra, erkänns det:

- Projekt av det senare slaget har visat sig knepigt att få till i vissa länder.

Sämst har det gått i Ungern, där det inte gått att få ett avtal om EES-bidraget. Landet har vägrat att gå med på att bidraget ska tas emot och förvaltas av ett organ som är oberoende från regeringen.

En norrman på plats under det svenska EU-ordförandeskapet

Sedan januari har Finn Ola Jølstad bytt sitt arbete som senior tjänsteman på Arbeids- och inkluderingsdepartementet i Oslo till svenska Arbetsmarknadsdepartementet. Här är han under sex månader på en utbytestjänstgöring i Stockholm, mitt under svenska ordförandeskapet i EU.

PORTRETT

23.03.2023

TEXT: GUNHILD WALLIN, FOTO MARCUS GUSTAFSSON

- Så här långt har jag fått väldigt varierande uppgifter. Jag visste att departementet inte kunde ta emot mig som praktikant under det svenska ordförandeskapet i EU, men tänkte att jag kanske kunde vara en extraresurs, säger Finn Ola Jølstad.

Han tar emot i den luftiga entréhallen på Arbetsdepartementet i Stockholm, strax innanför ingången. Vi är anmälda i receptionen helt enligt regelboken och allt flyter på. Det kan

verka självklart, men för den som är ny tar det tid att lära sig hitta, få kunskap om rutiner och system och inte minst – kunskap om vem som gör vad.

- Strukturen i statsförvaltningen är ganska lika mellan de nordiska länderna, men det finns också andra processer och verktyg. Det handlar om att bli känd med en ny organisation och som i alla sådana här organisationer finns ett stamspråk, säger Finn Ola Jølstad.

Stipendium för nordiskt tjänsteutbyte

Idén att komma till Sverige på tjänsteutbyte växte fram under norska ordförandeskapet för Nordiska Ministerrådet 2022. Finn Ola Jølstad, som arbetat med det norska ordförandeskapet, såg en kommande lucka i kalendern som öppnade för något annat. I hans ordinarie arbete finns många möjligheter till utbyte mellan departementen och annan form av kompetensutveckling, men som den internationellt intresserade person han är ville han något annat.

- Jag har ju en del internationell erfarenhet och har arbetat både med nordiska frågor och inom EU. Därför fick jag idén att det kunde vara intressant att arbeta i Sverige under ett halvt år, både med det nordiska och med det svenska ordförandeskapet. Det är ju en fantastisk kombination och både jag och min idé möttes av öppna dörrar, säger Finn Ola Jølstad.

Att söka sig till ett departement i ett annat land för att lära nytt är ovanligt, men inte omöjligt. Hemlandets departement betalar ut lön som vanligt och Nordiska Ministerrådet har en stipendieordning för tjänsteutveckling mellan de nordiska länderna, NORUT. Det ger möjlighet att få täckning för kost-

nader för ett boende i Stockholm. Nu bor Finn Ola Jølstad i andrahandstvå vid Mariatorget i Stockholm och berättar förtjust över sin morgonpromenad till jobbet nerför Södermalms berg och genom Gamla stan. Samtidigt konstaterar han att en andrahandslägenhet på trendiga Södermalm inte är gratis, så det nordiska stipendiet kommer väl till pass. Eftersom vistelsen inte är längre än ett halvår är han inte utskriven ur Norge eller behöver krångla med det i Sverige så viktiga personnumret.

- Men jag har lyckats bli stammiskund på ICA, säger han med skämtsamhet i rösten.

En extra arbetskraft

Sedan någon månad tillbaka finns han på internationella avdelningen på Arbetsmarknadsdepartementet och tar tag i arbetsuppgifter där han behövs.

- Jag är en resurs för internationella enheten och de får använda mig var de vill som extra arbetskraft. Det gör de absolut och jag har fått många intressanta arbetsuppgifter. Att mycket av det jag skriver ska vara på engelska har gjort det lättare att bidra.

- I tillägg till uppgifter knutna till genomförandet av EU-ordförandeskapet har jag tagit del av löpande uppgifter och processer inom det nordiska och europeiska samarbetet. Många av arbetsuppgifterna rör möten som kräver koordinering och att ta fram underlag för dem. Bland annat har jag förberett de politiska ledarna i departementet inför möten och seminarier med parterna i arbetslivet och haft ett bra samarbete med parterna runt det. Sverige har också en roll att som ordförande driva för EU i ILO och jag kommer att bli kopplad dit, säger han.

Väcker du förvåning när du som norrman rör dig i de svenska korridorerna?

- Några kanske blir lite överraskade, men jag var med om något liknande när jag som norrman arbetade på EU-kommisionen.

Finn Ola Jølstad har lång internationell erfarenhet som tjänsteman, både från nordiskt samarbete och inom EU. Första statliga arbetet var på Utrikesdepartementet där han arbetade med EU- och EES-frågor. Något år senare, 1999, började han arbeta på Arbeids- och inkluderingsdepartementet i Oslo, där han idag arbetar med koordinering av nordiska och internationella frågor, senast med Norges ordförandeskap för Nordiska Ministerrådet som vid årsskiftet gick vidare till Island. Finn Ola Jølstad har också varit nationell expert i EU-kommissionen och arbetat som arbets- och socialråd vid Norges EU-delegation i Bryssel i sammanlagt åtta år. Han är också medlem i den ämbetsmannakommitté i Nordiska Ministerrådet, som bland annat förbereder arbetsministrarnas möten.

När han uttalar sig gör han det med engagemang, men samtidigt med ämbetsmannens försiktighet att trampa in på politikernas område. Hans uppgift både i det nordiska arbetet och inom EU är att ta fram kunskapsunderlag för politikerna, att kombinera fackkunskap med kunskap om institutioner och processer.

Under intervjun träder det fram en internationell person, med ständig lust att lära mer både om Norden, EU och världen. Så var kommer det internationella intresset ifrån?

En barndom med nordiska kontakter

Finn Ola Jølstad backar i tiden, till en gård vid sjön Mjøsa i Stange kommun, där han föddes 1968. Gården är en "odelsgård", det vill säga det är bestämt redan från början att den äldre brodern tar över gården. Finn Ola Jølstad var tidigt intresserad av samhället runt sig och läste alla tidningar han kom åt redan som liten.

- Det nordiska har jag bokstavligen med mig från modermjölken. Min mamma är danska och jag tillbringade många ferier i Danmark. Därför blev jag tidigt van vid skandinaviska språk, berättar han.

Intresset för omvärlden växte och lade grund för ett yrkesval han själv beskriver som ganska ovanlig när man kommer från en gård på landet. Under gymnasiet var han utbytesstudent i Australien, studerade sedan statskunskap och interna-

tionell politisk ekonomi. Mastergraden tog han i London och sedan dess har han fortsatt att bo i olika länder, senast nu Sverige.

- Det ger så mycket mer kunskap att bo i andra länder än att resa som turist, säger han.

Arbetslivet är i ständig förändring

Finn Ola Jølstad har följt arbetslivsfrågorna i snart 25 år och tycker fortfarande de är spännande. Arbetslivet rör sig över många politikområden och berör alla i vardagen.

- I det stora nordiska projektet "Future of work", beskrivs stora strukturella förändringar som demografi och det gröna skiftet och de är frågor som är mer i fokus i dag än för tio år sedan. Samtidigt gäller som alltid att arbetslivet måste vara flexibelt och anpassningsbart och att få in fler i arbetslivet, särskilt de som står långt från arbetsmarknaden. Man pratar om framtidens arbetsliv, men är ständigt mitt uppe i en förändring, säger Finn Ola Jølstad.

Kan man jämföra det nordiska samarbetet med EU?

- Nej, de är väsensskilda. EU har ett mycket mer förpliktande samarbete och går mycket längre än det nordiska samarbetet. Men både i samarbetet mellan de nordiska länderna och inom EU är det viktigt att arbeta tätt tillsammans och att lära av varandra.

Tjänsteutbytet är ett sätt att knyta nya kontakter och få mer kunskap om Sverige, vilket kan komma till nytta i hans fortsatta arbete med nordiska arbetslivsfrågor.

- Det jag kommer att ta med hem är ju många olika saker, men exakt hur jag kommer att använda dem är ännu lite för tidigt att säga. Här jobbar jag för Sverige, men utveckling verkar ju åt två håll. Vi behöver förstås kompetens i EU-frågor i Norge och det är kompetenshöjning för mig att vara här under ordförandeskapet, säger Finn Ola Jølstad.

Tre motstridiga energiutmaningar för Norden

Vad är det största hotet mot elförsörjningen i Norden? En lista över risker som Nordisk Energiforskning har gjort, toppas, något överraskande, av att det tar så lång tid att få nya energiprojekt godkända och att det finns så lite stöd i opinionen för offentliga investeringar i infrastruktur.

NYHET

23.03.2023

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: EYÞÓR ÁRNASON/NORDEN.ORG

Det är lätt att skylla de höga strömpriserna på president Vladimir Putin och hans invasion av Ukraina. Det har lett till sanktioner och bortfall av rysk export av naturgas, olja och kol. Men den ”perfekta stormen” som nu drabbat de europeiska och nordiska elmarknaderna, har också många andra orsaker.

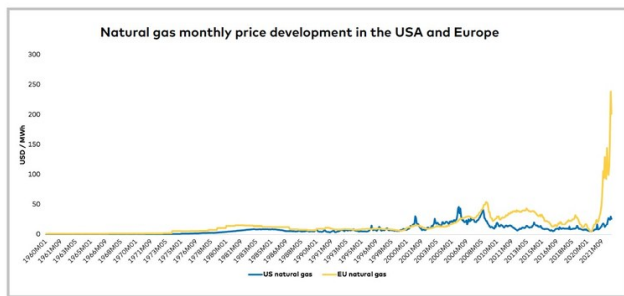
Och allt löser sig inte om kriget i Ukraina tar slut.

- Norden står idag inför ett energi-trilemma – tre motstridiga utmaningar. Vi måste leverera en säker energiförsörjning,

till ett pris konsumenterna har råd till och utan att det går ut över miljön, sa Klaus Skytte, direktör i Nordisk Energiforskning, när rapporten presenterades på Nordiska rådets specialsession om energi i Reykjavik, den 14 mars.

Rapporten handlar om el- och naturgasmarknaderna i Europa. Både kraftnäten och naturgasledningarna är sammankopplade över gränserna. Naturgas används också för att producera el. Därför smittar högre priser i ett land av till ett annat.

Det finns också andra energiformer, som olja och kol – men där är det de globala priserna som gäller. Skillnaden syns tydligt i diagrammet över priset för naturgas i Europa och USA:

Den gula linjen i diagrammet ovanför är priset för att generera 1 Mwh ström med naturgas i Europa ända tillbaka till 1960. Det blå strecket är gaspriset i USA, som inte ökat i samma omfattning. För olja och kol är det de globala priserna som gäller, både i USA och Europa.

Naturgasen står för 20 procent av EU:s energikonsumtion. Den importeras till 80 procent. Fram till invasionen av Ukraina var Ryssland den största exportören. Idag är det Norge. Det finns visserligen en världsmarknad för nedkyld, flytande naturgas, så kallad LNG. Men kapaciteten att ta emot den i Europa är begränsad, även om den ökat kraftigt, från 23 procent av gasimporten till 40 procent av importen 2022, enligt analysföretaget GIS.

Samtidigt skulle inte bortfallet av rysk naturgas ha fått så stora följder om inte:

- **Frankrikes kärnkraftverk fungerat så dåligt.** När rapporten skrevs var det bara 30 av 56 franska kärnkraftverk i drift. Det beror på en kombination av tekniska och miljömässiga orsaker. Den svåra torkan i Frankrike 2022 gjorde att kärnkraftverken inte kunde släppa ut varmt vatten i floder som normalt, eftersom det skulle påverkat biodiversiteten. 51 % av den franska kärnkraften stängdes av för underhåll samtidigt.
- **Tyskland hade stängt så många kol- och kärnkraftverk.** Planen var att fasa ut all kolkraft innan 2038, men regeringen arbetar nu med att stänga alla kolkraftverk redan år 2030. Kärnkraften skulle ha fasats ut den 15 april i år. För både kol och kärnkraft har Tyskland gett tillstånd att driva kraftverk längre än planlagt på grund av kriget i Ukraina.
- **Vattenmagasinen i södra Norge varit så låga, efter det torraste året på 26 år.** Våren 2022 var vattenmagasinen på sin lägsta nivå på 20 år. Även i Frankrike, Spanien och Portugal har det varit torka, med låga vattenmagasin som följd.
- **Nederländerna stängt av landets största naturgasfält Groningen,** för att klara målet att

minska koldioxidutsläppen. Sedan oktober 2022 produceras det bara för att hålla installationerna i gång, 2,8 miljarder er kubikmeter gas per år. Det är en tiondedel av vad produktionen var 2016, enligt Upstream Online. Groningen började producera gas 1963 och var länge Europas största gasfält med en årlig produktion på 50 miljarder kubikmeter gas per år – nästan lika mycket som importerats via den första Nord Stream-ledningen från Ryssland.

Även om energikrisen drabbar Europa hårdare än resten av världen, så handlar den gröna omställningen om att hela det globala energisystemet måste ändras.

- Det globala energisystemet måste vara balanserat, det gäller sommar och vinter, det gäller år för år, land för land och morgon och kväll, sa Jarand Rystad, vd i Rystad Energy, via en videolänk.

Nordiska rådets specialsession om energisäkerhet genomfördes i Harpa, det isländska operahuset. Jarand Rystad på videolänk.

- Vi måste besluta oss för vilken lagringsteknik vi ska använda när vi blir mer och mer elektrifierade. Från att 20 procent av världens energi transporteras som el, kommer det att öka till 60 procent 2050.

- Den övergripande utvecklingen är att sol och vind konkurrerar ut olja och gas. Men du får inte till den gröna omställningen genom att stoppa olja, gas och kol, utan genom att konkurrera ut den genom att först bygga förnyelsebar energi, sa Jarand Rystad.

Det behövs investeringar i kraftnät och energi, arbetskraft för att utföra detta och ett folkligt stöd. Mängden kraft som vi själva kan påverka minskar emellertid. En konsekvens är att det nordiska och europeiska energisystemet har blivit mer väderleksberoende.

Den gröna omställningen kräver kunnig arbetskraft, är beroende av speciella mineraler som till 90 procent produc-

eras i Kina och av att det inte uppstår flaskhalsar när energin ska distribueras.

- Den oflexibla efterfrågan och minskningen av baslastkapacitet från vattenkraft och kärnkraft har lett till oro för potentiella brownouts i de nordiska länderna under timmar med hög efterfrågan, enligt rapporten om den nordiska elmarknaden.

En brownout är när delar av elnätet kopplas bort – med stora konsekvenser för industri och hushåll.

Troll A-plattformen i Nordsjön. Det norska naturgasfältet står för 11 procent av den naturgas EU konsumerar.

Rapporten går inte in på andra risker för energisystemet som cyberattacker eller sabotage mot rörledningar. Dagen efter energidebatten i Nordiska rådet besökte EU:s president, Ursula von der Leyen, den norska Trollplattformen, tillsammans med Natos generalsekreterare Jens Stoltenberg och Norges statsminister Jonas Gahr Støre. I havet utanför plattformen låg det krigsfartyg med Nato-flagg.

Ursula von der Leyen (längst till höger) i helikoptern på väg till Trollfältet.

Trollfältet producerade i fjol 11 procent av den naturgas som EU konsumerar och fältet innehåller 40 procent av Norges reserver av naturgas. Nordisk energi har blivit storpolitik, eller som Nato:s pressmeddelande formulerar det:

”Det gemensamma besöket med president von der Leyen och statsminister Gahr Støre visar enigheten mellan Nato och EU i denna kritiska tid.”

Från vänster: Norges statsminister Jonas Gahr Støre, EU:s president Ursula von der Leyen, Natos generalsekreterare Jens Stoltenberg och Equinors koncernchef Anders Opedal.

Efter att ha tagit hissen i ett av plattformsbena till bottennivån, 303 meter under havsytan skrev de ”Vi är säkra tillsammans” på en gasledning i en symbolisk gest.

Det är kanske inte så underligt att delegaterna på energisessionen röstade ned ett förslag från mittengruppen om en gemensam aktion för utfasning av produktionen av fossila bränslen.

Mittengruppen föreslog att ”Nordiska rådet rekommenderar de nordiska regeringarna att bli medlemmar i Beyond Oil and Gas Alliance (BOGA)” och att ”Nordiska rådet rekommenderar Nordiska ministerrådet att anta en nordisk deklaration om utfasning av utvinning av fossila bränslen”.

Efter att den socialdemokratiska gruppen ändrade inställning föll förslaget.

Island: Bara 15 procent kvar innan landet är klimatneutralt

Island kommer sannolikt att bli det första helt koldioxidneutrala landet i världen. I den nuvarande europeiska energipriskrisen är landet en ö av stabilitet.

NYHET

23.03.2023

TEXT OCH FOTO: BJÖRN LINDAHL

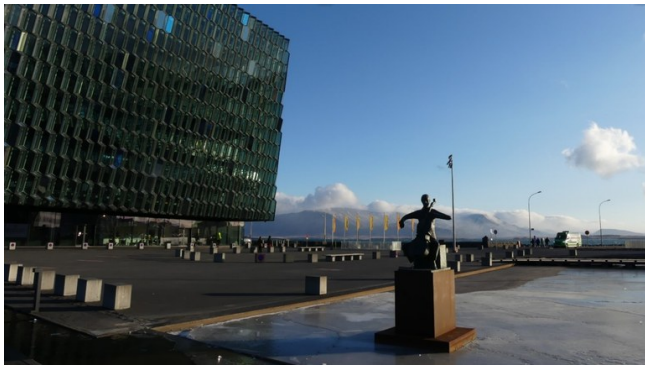
- Kostnaden för att värma upp ett hus på 130 kvadratmeter är ungefär 65 dollar (650 svenska kronor) per månad. Elpriset har hållit sig så lågt eftersom vi har använt inhemska resurser under krisen, säger Halla Hrund Logadóttir, generaldirektör för Energimyndigheten, Orkustofnun.

Island är speciellt på många sätt när det kommer till energi. 99 procent av landets el kommer från förnybar energi. 80 procent av primärenergien går till den elintensiva industrin, främst aluminiumsmältverk. Övriga företag plus värme använder 5 procent medan transporter – bilar, fartyg och flyg – står för de resterande 15 procenten.

- 9 av 10 hus på Island värms upp av geotermisk kraft, säger Logadóttir till en publik med nordiska parlamentariker som

har samlats i Reykjavik för att diskutera energisäkerhet under Nordiska rådets specialsession.

- Så är det också fallet här i Harpa, där vi är nu, säger hon.

Operahuset Harpa i Reykjavik.

Operahuset Harpa är något alla islänningar är stolta över. Det var det enda byggprojektet som fortsatte under finanskrisen 2008, som drabbade Island extremt hårt.

Harpan ligger vid hamnen med en fasad som konstnären Ólafur Eliasson designade tillsammans med arkitekterna. Den reflekterar havets glittrande färger som fjällen på en fisk. Luften i Reykjavik är klar och utan föroreningar, men det var inte alltid så, förklarar Logadóttir. Hon visar en bild av Island från den tiden som den huvudsakliga uppvärmningskällan var kol och ett mörkt rökmoln ofta svävade över Reykjavik.

- Det här är en bild av Reykjavik i början av nittonhundratalet. Ni kan se skillnaden jämfört med vad vi har idag på en solig dag. Den största skillnaden är det geotermiska fjärrvärmesystemet. Min favoritdel av historien är att det hela började med entreprenörskap, säger Halla Hrunn Logadóttir.

- Det var bönder som provade ut olika sätt att koppla sina hus till varma källor. Detta utvecklades vidare av kommunerna och till sist blev det en nationell fråga. Som alla stora resor, började det med små steg. I Reykjavik var det en skola och sjukhuset som värmdes upp först med geotermisk energi. Det var vällyckat och så gick resan snabbare.

- Fjärrvärmesystemet blev en valfråga redan 1938. Då handlade det mycket om miljön. Slagorden var: "Rösta för jordvärme! Rösta för ren luft!" Men det handlade också om energisäkerhet."

ill att börja med var det isländska bönder som hittade ett sätt att använda det varma vattnet från Islands varma källor för att värma sina byggnader.

Frågan om energisäkerhet fick en ny aktualitet 30 år senare, under 1970-talets energikris.

- Energisäkerheten var drivkraften bakom Islands infrastrukturinvesteringar som landet fortfarande förlitar sig på idag.

- Det var väldigt dyrt för Island att importera fossila bränslen. Under den perioden fattade regeringen mycket modiga politiska beslut, som har hjälpt oss under den energikris vi ser idag i Europa.

- Vissa kanske tror att det inte var svårt, eftersom vi har våra vulkaner. Men även om vi har tillgång till dessa resurser, var det en mycket svår uppgift. Det finns en stig i Reykjavik som jag går längs på väg till jobbet. Den följer diket där de första rören som transporterar varmvatten lades.

- Och jag tänker ofta, wow! Människor genomförde det utan att riktigt hade kompetensen. De bara satsade på att det skulle gå och testade olika metoder tills det fungerade.

- Det fanns också ett annat modigt element, den isländska energifonden, som fortfarande existerar idag, och som finansierade de geotermiska investeringarna. Från 1961 till 1983 byggdes mer än 300 fjärrvärmesystem över hela Island, som håller våra hus varma.

- Energifonden fortsätter att vara viktig. Just nu håller vi på att fasa ut de sista 15 procenten med fossil energi för att bli ett CO₂-utsläppsfritt land. Vi pratar om transport, flyg och sjöfart, säger Logadóttir.

För bilar finns redan tekniken, säger hon. Det är bara en fråga om genomförande. Inom flyget, har det också hänt mycket men det är fortfarande steg som måste tas på global nivå innan flygtrafiken kan elektrifieras. Det gäller också sjöfarten.

Isländska vägar kan också vara överbelastade i rusningstid. Sju procent av alla bilar i landet är nu helt elektriska.

Halla Hrund Logadóttir visade grafer över hur andelen elfordon har vuxit på samma sätt som i Norge, bara ett par år senare.

- Om vi jämför oss med våra norska vänner kan vi se att de har kommit längre. Men vi är en god två. Helt elektriska bilar utgör sju procent av alla bilar på Island mot cirka 20 procent i Norge.

- Vi har inga ursäkter på Island för att inte ta ännu större steg. Vår energiminister har ägnat mycket tid på att skynda på utvecklingen, till exempel genom att ge stöd till biluthyrningsföretag, för att de bilar de importerar till Island ska vara elektriska.

Hon avslutar med att visa en bild av det första elektriska planet som Island köpt in.

Halla Hrund Logadóttir visar en bild på sig själv och det första elektriska planet som togs till Island.

- Tänk dig, du kan bara ladda flygplanet som du gör med din hårtork och flyga i väg! Island passar bra för att använda elektriska plan inrikesflygningar. Det finns en del problem som vi måste ta itu med, men tekniken finns där.

- En av de största utmaningarna för att fasa ut de sista 15 procenten är att få ett tillräckligt stöd i befolkningen för att göra de investeringar som krävs. Där står Island inför samma utmaningar som resten av Norden. I en regeringsrapport om energin konstateras det: "Komplexiteten i regelverket och den tidskrävande tillståndprocessen har försenat utvecklingen inom energinätverket."

- Mitt nyckelbudskap idag är att den nuvarande energikrisen är en infrastrukturkris. Den infrastruktur vi investerar i idag är något vi kanske inte ser frukterna i morgon. Men det är den infrastrukturen som framtida generationer kommer att förlita sig på. Och som kommer vara ett värn mot framtida energikriser.

Batterifabriken som vänder på flyttströmmen i Sverige

Fem år. Det är tidsperspektivet som gäller om Sveriges gröna omställning ska lyckas. Den stora utmaningen är att få människor att flytta dit jobben finns. Och att samhällets omvandling sker i takt med industrins.

NYHET

23.03.2023

TEXT: FAYME ALM

Från norr till söder. Så gick flyttströmmarna för ett halvt sekel sedan i Sverige. Med den gröna industrins etableringar och expansioner i landets norra del är läget idag det omvända - eller snarare, borde vara det omvända. Fortfarande saknas tiotusentals personer som väljer att bosätta sig och generera skattekraft där jobben finns.

För Skellefteå kommuns del handlar det om minst 15 000 nya jobb den kommande 15-årsperioden. Jobb som alstras direkt och indirekt med Northvolts batterifabrik, en fabrik som tillverkar litiumjonbatterier för elbilar och för lagring av energi. Den invigdes i maj 2022. Nu pågår byggandet av en andra produktionslina, främst med personal som flygs in utan att ha något permanent boende i kommunen.

Extraordinära insatser nödvändiga

- Vi var ute i söndags och talade med byggarbetarna som jobbar där. Söndagen är deras enda lediga dag. Vi frågade vad de behöver få för information för att kunna ta beslut om de vill flytta hit permanent.

Det säger Ida Rönnblom till Arbetsliv i Norden. Hon leder *Kansliet för omvandling och matchning* i norr med kontor i Skellefteå och Luleå som Arbetsförmedlingen upprättade förra året efter att myndigheten fått i uppdrag av regeringen att förbättra kompetensförsörjningen vid stora företagsetableringar och företagsexpansioner

Kansliet befinner sig i en uppstartsfas och det var först kring årsskiftet som samtliga medarbetare var på plats. Den samlade arbetsstyrkan ska både ha ett lokalt öra mot marken

utifrån arbetstagares och arbetsgivares behov och arbete med övergripande frågor som regelverksförändringar och rörelsemönster bland arbetssökande.

- Vi jobbar just nu i huvudsak med en del kommuner i Västerbotten och Norrbotten där företagsomvandlingen inom batteritillverkning och produktion av fossilfritt stål ställer särskilda krav på samhällsomvandlingen. Något som den lokala kommunen behöver stöd i för att kunna genomföra, säger Ida Rönnblom.

Nytänk nödvändigt även internt

Arbetsförmedlingen har sedan länge egna arbetsmarknadsutbildningar som har förlagts där behovet har funnits. En modell som inte längre fungerar om industrin och berörda kommuner i Norrland ska få den arbetskraft de behöver.

- Idag är problemet att behovet finns här medan individen som är intresserad och behöver gå utbildningen finns någon annanstans. För den individen är det inte ekonomiskt hållbart att förflytta sig för att gå utbildningen, säger kanslichefen.

Här krävs det som Ida Rönnblom kallar ett nytänk. Frågor som hon och övrig kanslipersonal söker svar på är:

- Kan vi bygga utbildningar på annat sätt, på andra ställen?
- Kan utbildningen ske på distans med arbetsförlagd praktik hos företag och andra arbetsgivare i Västerbotten eller i Norrbotten?
- Hur förädlar vi det som vi redan har? Exempelvis befintliga insatser till arbetssökande som praktik, upparbetade internationella nätverk inom Europa, information till arbetssökande.
- Vad behöver vi göra för att verktygen ska underlätta för den geografiska förflyttningen? Exempelvis samarbeten med leverantörer och andra samhällsaktörer, paket skapade tillsammans med lokala arbetsgivare, aktörer och kommuner som underlättar flytt, tröskelsänkande och aktiviteter som tillåter att man får prova på innan man bestämmer sig för att flytta.

Revidering av regelverket krävs

Ett exempel på en handfast uppgift som kansliet jobbar med just nu är ersättningsnivåer vid inrikes intervjuer. Ett belopp som begränsar arbetsgivarnas möjligheter att få fler sökande till sina utlysta tjänster, berättar Ida Rönnblom.

- Regelverket har ett belopp på 2 500 kronor för resa och logi. Ska någon ta sig från södra Sverige till Norrland för att träffa en arbetsgivare räcker den summan inte ens till en tur och returresa.

För hela nationen

Uppdraget som Arbetsförmedlingen och *Kansliet för omvandling och matchning* har är ett nationellt uppdrag. Därför får

resultatet av insatserna inte bara betydelse för Västerbotten och Norrbotten.

- Ska Sverige nå sina klimatmål och ha världens första fossilfria industri 2045 behöver vi göra en samhällsomvandling som vi tidigare aldrig gjort. Utöver det så har företagen in-tecknat drygt 1 100 miljarder kronor som investeras i Norrbotten och Västerbotten som en del av den gröna samhällsomvandlingen, säger Ida Rönnblom.

Takten måste öka

Det börjar bli bråttom. Om Sverige ska lyckas med omvandlingen och behålla sin ledande position i klimatomställningen är de fem kommande åren avgörande. Det skriver Peter Larsson i sin rapport från 30 november i fjor.

Han är regeringens samordnare av koordineringen av företagsetableringarna och företagsexpansionerna i Västerbotten och Norrbotten, Sveriges nordligaste regioner.

De två mest avgörande faktorerna för en lyckad utveckling är, enligt Peter Larsson, inflyttningstakten till Västerbotten och Norrbotten samt effektiva former för vuxenutbildning i de två regionerna. Hans slutsats är därför att utbildning ska ske där yrket kan användas – oavsett bransch.

Lokala utbildningar till en het arbetsmarknad

Vuxenutbildningen i Skellefteå kommun är en av flera lokala utbildningsanordnare. Den kommunala vuxenutbildningen ger möjlighet att utbilda sig till olika yrken som alla efterfrågas av den gröna industrin, som:

- Automationsoperatör mot process eller produktion
- Quality technician
- Maintenance technician
- Material handler
- Process technician

Utbildningarna är från 3 till cirka 20 veckor långa och har skapats i dialog med Northvolt, Boliden, ABB, Kedali, Dongjin med flera företag och aktörer. Det står eleverna fritt att söka sig till vilken arbetsgivare de vill när de är färdigutbildade.

- Innehållet fungerar även i andra industrier än Northvolt och vi ser att några elever söker sig till andra ställen, men Northvolt anställer majoriteten av eleverna som går ut utbildningarna säger Bo-Erik Strömbäck, utbildningsledare, till Arbeidsliv i Norden.

En förutsättning för flera av utbildningarna är kunskaper i engelska språket, som är undervisningsspråk. Dessutom är engelskan koncernspråk hos Northvolt och hos en del andra arbetsgivare, berättar Bo-Erik Strömbäck.

- Arbetsmarknaden är mycket het och vi har ett helt annat läge nu jämfört med för tre, fyra år sedan. Allt vi gör på vuxenutbildningen gynnar därför alla. En lagerarbetare kan

Northvolt också anställa. Och när vi utbildar en elektriker eller en busschaufför så hjälper vi regionen, säger Bo-Erik Strömbäck.

- Northvolt är den aktör som driver förändringen i hela regionen. Kanske i hela Sverige. Det som sker här ger ringar på vattnet.